

Стефан Самарџић, асистент
Правној факултету у Новом Саду

КРИВИЧНОПРАВНА РЕАКЦИЈА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ¹

Сажетак: Више од три деценије српско кривично право пружа директну заштитну праву човека на здраву животну средину. Са друге стране чини се да животна средина никад није била затађенија. На основу прелиходне две премисе моћи бисмо очекивати бољу праксу судова у вези са кривичним делима којима се штети животна средина, а овећ уводна исцртавања која су прелиходила раду на овом тексту говоре супротно. Да ли се у заштити животне средине може рачунати на кривично право и у којој мери?

Кључне речи: животна средина, кривично право, Нови Сад

1. Увод

Готово неизбежна уводна излагања о општим местима у погледу нивоа развијености човечанства, технике, индустрије и осталих сегмената свеукупног напретка модерног друштва као повода за бављење проблематиком заштите животне средине, разлог су да читаоци овог рада остану ускраћени за уводни елаборат настанка потребе за регулисањем предметне проблематике. Настojeћи да у средиште пажње читаоца уместо легислатуре поставимо кривичноправну реакцију на понашања којима се негативно делује на животну средину, врата ове кратке анализе отшкринућемо питањем којим смо започели своје размишљање – постоје ли уопште случајеви кривичноправне реакције на загађивање животне средине у пракси судова на подручју Новог Сада од времена увођења ове инкриминације у наше кривично законодавство до данас?

¹ Рад је посвећен пројекту „Биомедицина, заштита животне средине и право“ бр. 179079 који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Претпоставили смо да архива новосадског суда засигурно неће бити богата кривичном праксом у домену заштите животне средине, али су нас резултати истраживања прилично зачудили и у једном моменту довели у питање могућност израде овог рада. У циљу да јасно опишемо простор у коме смо се у истраживању кретали и образложимо овакву своју одлуку, неопходно је учинити одређене напомене у погледу инкриминација које су биле предмет нашег истраживања.

Фрагментарни карактер кривичног права² и његова супсидијарна примена у заштити добара, као последњег средства, за којим друштво посеже тек када одређеном добру не може да пружи заштиту на други начин³, захтева осврт на друге врсте правне заштите животне средине којима се примарно гарантује уставом прокламовано право на здраву животну средину.

Правна регулатива која се односи на животну средину и њену заштиту задире у различите гране права, из разлога што се и проблеми који у овој области настају одражавају у разним сферама живота. У даљем излагању покушали смо да, колико је то могуће, одвојено изложимо превентивну од репресивно-реститутивне регулативе, учинивши тако условну поделу на примарну и секундарну заштиту животне средине.

2. Правни оквири примарне заштите животне средине

Као и већина друштвено признатих вредности којима заштиту пружа и кривично право, животна средина се примарно штити другим гранама права.⁴ У излагању које следи учинићемо веома кратак приказ одређених питања која се појављују у оквиру појединих грана права при њиховом сусрету са проблемима заштите животне средине. У анализи правних оквира примарне заштите животне средине учињен је осврт на тачке које везују конкретну грану права са кривичним правом у заједничком циљу да се животној средини пружи адекватна правна заштита.

2.1. Уставни оквири заштите животне средине

Право на здраву животну средину Устав Републике Србије⁵ подиже на ранг уставног права. Овакав приступ подразумева другачији правни режим заштите овог права у односу на државе у којима устав само овлашћује законодавца да у

² Стојановић, З. 2010, *Кривично право – општи део*, стр. 6.

³ в. чл. 3 Кривичног законика Републике Србије (*"Сл. гласник РС"*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009 и 111/2009)

⁴ За исцрпан списак закона и других аката који представљају изворе права животне средине вид. Николић, Д. 2009, „Извори права животне средине“, *Основе права животне средине*, редактор проф. др Душан Николић, стр. 55-76.

⁵ Устав Републике Србије (*"Сл. гласник РС"*, бр. 98/2006).

форми закона пропише садржај и обим права, услове за његово остваривање и обавезе правних субјеката у вези са правом на здраву животну средину.⁶

Здравом животном средини посвећене су норме садржане у делу о људским и мањинским правима (члан 74) Устава Републике Србије. Устав предвиђа да свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању. Даље, исти члан Устава предвиђа да је свако, а посебно Република Србија и аутономне покрајине, одговоране за заштиту животне средине. Интересантно је да за разлику од одговорности Устав генералном клаузулом конституише дужност *свакога* да чува и побољшава животну средину, не наглашавајући посебну улогу републике и аутономних покрајина.⁷ Осим у наведеним одредбама Устав индиректно пружа заштиту животне средине и у одредбама о економском уређењу⁸ и о организацији власти.⁹

Иако је неспорно да устав као највиши правни акт једне земље обавезује и кривичног законодавца, његов утицај на материјално кривично законодавство није онолики колико се то обично мисли.¹⁰ Ипак, устав за кривичног законодавца представља оквир¹¹ за инкриминацију одређених понашања којима се вређају друштвено призната добра и вредности. Иако се Устав Републике Србије не изјашњава изричито у погледу санкционисања повреде права на здраву животну средину, то свакако не представља сметњу да се ово уставно право штити, напослетку и кривичним правом.

2.2. Нејасредна примена међународног права

Осим (бар декларативне) тенденције да се консеквентно штите универзална права човека¹² која се из међународног права улива у уставе земаља широм света, уставним одредбама се неретко регулише и питање при-

⁶ више о томе вид. Пајванчић, М. 2009 „Уставно право и животна средина“, *Основе права животног средине*, редактор проф. др Душан Николић, стр. 85-86.

⁷ *ibid.* стр. 81.

⁸ Регулишући могућности за ограничења слободе предузетништва – члан 83 став 2; те условима под којима се могу ограничити облици коришћења земљишта – члан 88 став 2 Устава Србије; више о томе вид. Пајванчић, М. 2009, *op.cit.*, стр. 82.

⁹ члан 97 став 1 тачка 9, члан 183, те члан 190 Устава Републике Србије; детаљно Пајванчић, М. 2009, *op.cit.*, стр. 83.

¹⁰ Интересантну расправу о везаности и ограничености кривичног законодавца уставом вид. Стојановић, З. 2008, *op.cit.*, *Бранич*, бр. 1-2, нарочито стр. 7.

¹¹ Стојановић, З. 2008, „Устав и кривично законодавство“, *Бранич*, бр. 1-2, стр. 7; Цитирани аутор између осталог истиче интересантну везаност кривичног законодавца једним сегментом уставом прокламованог начела законитости у кривичном праву. Наиме, аутор осим захтева *lex praevia* и *lex scripta* доводи у питање уставност одређене кривичне норме која не би била у довољној мери одређена и прецизна (*lex certa*), више вид. *op.cit.*, стр. 15.

¹² Bownlie, I. 1999, *Principles of Public International Law*, р. 568; наведено према Шкулић, М. 2001, „Кривичноправна заштита животне средине“, *Правни животи*, 9/2001, стр. 260.

мене норми међународног права у националним правним системима. Српски уставотворац се изричито изјаснио по овом питању.

Општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују.¹³ Непосредна примена међународног права у (материјалном) кривичном праву је готово неостварива из више разлога. Пре свега, захтеви начела законитости, али и (за потребе кривичног права) недовољна прецизност и непотпуност норми садржаних у међународним уговорима, заснованих на политичком консензусу међународне заједнице готово онемогућава остваривање уставом предвиђене непосредне примене међународног права у кривичном праву.¹⁴

Међутим, поставља се питање да ли бланкетни део одредбе члана 260 КЗ¹⁵ или неке од других одредаба које имају бланкетни карактер, осим националних прописа обухвата и међународне стандарде заштите, очувања и унапређења животне средине, који се у Уставом предвиђеним оквирима непосредно примењују у правном систему Републике Србије. Уз све проблеме који редовно прате примену инкриминација бланкетног карактера, испуњавање овог простора стандардима магловитог међународног права учинило би кривичноправну реакцију још мање ефикасном у пољу у коме је њена ефикасност и учинковитост, у најмању руку нејасна. Упркос проблемима који би се могли појавити у пракси, ипак сматрамо да би на ово питање требало дати потврдан одговор.

Како је тежиште овог рада на секундарној заштити и то једном њеном сегменту – кривичноправној заштити животне средине, не упуштајући се у дубљу анализу међународноправних аспеката¹⁶, прећи ћемо на следећи корак ка основном предмету ове анализе.

2.3. Грађанскојравни инсџруменџи

Грађанско право, које многи аутори са правом сматрају једном од најобимнијих грана права, за разлику од јавноправних дисциплина садржи норме које су претежно диспозитивног карактера. Норме грађанског права у највећем делу примарно регулишу друштвене односе који су предмет појединих грана права из грађанскоправне фамилије.¹⁷

¹³ вид. члан 16 Устава Србије.

¹⁴ Стојановић, З. 2008, *op.cit.*, стр. 17-18.

¹⁵ Ко *кршећи ѝройисе о зашџиџиџи, очувању и унаѝређењу живоѝџне средине...*

¹⁶ Искрпан списак релевантних међународних аката у области заштите животне средине вид. Јовашевић, Д. 2009, „Улога стандарда међународне заједнице у уређивању и заштити животне средине“, *Полѝџичка ревиџа*, бр. 1/2009, стр. 178-185.

¹⁷ Салма, Ј, Николић, Д. 2009, „Грађанско право и животна средина“, *Основе ѝрава живоѝџне средине*, редактор проф. др Душан Николић, стр. 170; У одређеном смислу, поновно успостављање поврђееног права кроз одговарајуће грађанске поступке има после-

Право заштите животне средине хетерогеног је карактера и почива на комбинацији начела приватног, али и јавног права¹⁸ која често представљају изузетак од општих начела у овим областима. У том смислу, посебни закони који се нарочито односе на одређена питања животне средине¹⁹ представљају *lex specialis* у односу на општа правила грађанског права. У том смислу, уколико нарочитим прописом није регулисана одређена фактичка ситуација из домена животне средине, а питање се може окарактерисати као грађанскоправна ствар, тада суд може (али и мора) одлучивати на основу општих одредаба грађанског права, укључујући и начела.²⁰

Начела битно разликују једну грану права од друге, што важи и за начела права животне средине, али се понекад, као и у правном систему уопште, могу препознати одређена правна начела која изворно потичу из неке друге гране права у односу на ону у којој налазе своју примену. Покушаћемо да укажемо на одређене специфичности у примени, али и на интересантнија одступања од општих начела грађанског права у корист кривичноправне, односно логике јавног права у ширем смислу, у вези са питањима из домена заштите животне средине.

Утемељена на начелу диспозиције, аутономија воље у грађанском праву није апсолутна. Она је ограничена принудним прописима, јавним поретком и добрим обичајима.²¹ Управо императивни карактер јавноправних норми, и то првенствено одредаба управног права поставља оквире јавног поретка, па и принципа одрживог развоја и заштите животне средине.²² Због делимичног преклапања различитих грана права у заштити животне средине може доћи до ситуације да се према лицу одговорном за загађивање буду изречене две санкције (имовинског карактера) – новчана казна у кривичном или казненом праву у ширем смислу, али и обавеза накнаде штете према правилима грађанског права, у случају где интегрална реституција није могућа.²³ Тако, загађивач може истовремено одговорати по правилима грађанског, управног и кривичног права.²⁴ Овде је значајно указати да постоји значајна разлика између *одговорности за загађење* која

дично-реститутивни карактер. Оваква супсидијарна заштита у грађанском праву остварује се и кроз норме облигационог права које регулишу одговорност за штету.

¹⁸ *ibid*, стр. 172.

¹⁹ У складу са предметом овог рада сматрамо непотребним и оптерећујућим наводити законе и друге прописе који примарно и превасходно регулишу област(и) које спадају у домен животне средине, њене заштите, очувања и унапређења.

²⁰ *ibid*

²¹ чл. 10 Закона о облигационим односима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља)

²² Салма, Ј, Николић, Д. 2009, *op.cit.*, стр. 175.

²³ *ibid*, стр. 179.

²⁴ *ibid*, стр. 183.

је јавноправног карактера, од углавном приватноправне одговорности за секундарне последице загађења.²⁵

Одређену везу између грађанског и кривичног права у домену заштите животне средине уочавамо у обавези штетника да отклони штетне последице, уколико је то могуће, односно да у супротном исплати одређену новчану накнаду. Сличном логиком се руководио и кривични законодавац прописујући могућност суда да учиниоцу одреди обавезу да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине.²⁶ Неопходно је приметити да је грађанскоправна мера усмерена на заштиту права појединца који је претрпео штету, док је кривично право у складу са својим циљем усмерено на ширу заштиту у интересу свих чланова друштва.

Суд може водећи рачуна о материјалном стању оштећеника у парничном поступку досудити мању накнаду уколико је лице које је дужно накнадити штету слабог имовног стања те би га исплата потпуне накнаде довела у оскудицу. Овакав приступ, не представља ништа друго до принцип индивидуализације санкције, иначе карактеристичан за кривично право.²⁷

И поред бројних сличности одштетног права са кривичним и у ширем смислу јавноправним приступом заштити животне средине од загађивања, једна од основних разлика налази се у принципу објективне одговорности који је остварив у грађанском (али не и у кривичном) праву. Овај принцип захтева само утврђивање штете и узрочне везе са радњом штетника, што је у потпуној супротности са начелом индивидуалне субјективне одговорности, чија је неприкосновеност уткана у саме темеље кривичног права.

Тврдња да је грађанско право један од највећих и најсложенијих сегмената права, уз сав труд да изаберемо интересантније, и за дубљу кривичноправну анализу значајније, аспекте грађанског права који се тичу животне средине, потврђује се у одређеној мери и обимом овог поглавља. С обзиром на то да у наредном делу рада прелазимо у домен јавног права, а имајући у виду чињеницу да је управно право вероватно једна од најобимнијих грана права²⁸, као и да вероватно пружа најсвеобухватнију заштиту

²⁵ *ibid*, стр. 184; Грађанскоправна одговорност за секундарне последице загађења регулисана је Законом о заштити животне средине ("Сл. гласник РС", бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон, 72/2009 - др. закон и 43/2011 - одлука УС) и већим бројем повезаних правних аката, односно супсидијарно Законом о облигационим односима и другим законима из области грађанског права.

²⁶ Овакву одредбу садрже сва четири кривична дела (чл. 260-264 КЗРС) која су предмет анализе овог рада и којима ће у наставку рада бити посвећена већа пажња.

²⁷ Салма, Ј, Николић, Д. 2009, *op.cit.*, стр. 177.

²⁸ Милков, Д. 2009, „Управно право и животна средина“, *Основе права животне средине*, стр. 101.

животне средине, настојали смо да се у најкраћем осврнемо само на одређене специфичности управноправне заштите у овој области.

2.4. Ујравнојравни оквири заштитије живојине средине

Сложеност управног права одражава се у разноликости односа који испуњавају претпоставке да постану управно-правни односи, али и у чињеници да у управно право осим норми о вршењу управне делатности спадају и норме о организацији, али и контроли државне управе.²⁹

Највиши извор управног, као и осталих грана права, Устав садржи одредбе које се односе на организацију државне управе, које смо изложили анализирајући Устав као извор права животне средине.

Закон представља значајан извор управног права у области заштите животне средине – било да се јавља као формални или као материјални пропис.³⁰ Формални закони који регулишу општи управни поступак³¹, посебне управне поступке у домену заштите животне средине и управни спор³² нису од пресудног значаја за кривичноправну реакцију. Са друге стране, материјални прописи којима се регулишу права и обевезе у вези са животном средином³³ као и значајан број подзаконских аката, који представљају извор карактеристичан за управно право, од виталног су значаја за кривичноправну заштиту животне средине. Управо ови прописи материјалноправног карактера, од којих ће неки бити поменути у даљем излагању, испуњавају садржај бланкетних одредаба инкриминација у кривичном праву којима се кроз кривичноправну реакцију пружа секундарна заштита животной средини.

3. Секундарна заштита животне средине

Животна средина, односно медијуми који улазе у њен састав представљају веома осетљиву област у којој је за исправљање и најмањих грешака потребно много времена и још више средстава, без извесности у погледу резултата мера којима се одређени медијум настоји довести у претходно

²⁹ *ibid*, стр. 102-103.

³⁰ *ibid*, стр. 106.

³¹ Закон о општем управном поступку ("*Сл. лист СРЈ*", бр. 33/97 и 31/2001 и "*Сл. гласник РС*", 30/2010)

³² Закон о управним споровима ("*Сл. гласник РС*", 111/2009)

³³ Међу њима је свакако најзначајнији, већ поменути Закон о заштитије живојине средине ("*Сл. гласник РС*", бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - др. закон, 72/2009 - др. закон и 43/2011 - одлука УС). Иако смо овај закон поменули у излагању о грађанскоправној заштити животне средине, из разлога јер бројне његове одредбе представљају основ грађанскоправне одговорности у овој области, сматрамо да он у претежном делу припада материји управног права.

стање. Управо из тог разлога, питање секундарне заштите животне средине готово губи (било какав) превентивно-протективни карактер у реалном смислу, проналазећи простор за заштиту практично у генералној превенцији повреде или угрожавања неког од градијената животне средине. Да би казнено право, у ширем смислу, могло остварити ову функцију која се пред њега поставља, осим самих законских оквира у домену прекршаја, привредних престапа и кривичних дела, од (сматрамо пресудног) значаја је њихова примена у пракси у односу на случајеве којима се вређа животна средина.

*3.1. Прекршаји и привредни престапи*³⁴

Прекршајима и привредним преступима у нашој теорији је посвећена пажња несразмерна њиховом практичном значају, који је сматрамо нарочито висок у области заштите животне средине, у којој се, видећемо, кривичноправна реакција показује као спорадична и чини се неадекватном. Ово остаје нејасно нарочито у погледу прекршаја након доношења важећег Закона о прекршајима³⁵ који у потпуности мења концепцију прекршаја ослањајући се у потпуности на принципе важећег Кривичног законика и прекршајни поступак регулише као судски, пред нарочитим прекршајним судовима.

Привредни престапи, као специфична врста деликата путем којих у нашем правном систему годинама егзистира одговорност правног лица, уз одговорност одговорног физичког лица у правном лицу и даље постоје у нашем правном систему³⁶, иако је њихова даља судбина неизвесна.³⁷

³⁴ Интересовање аутора за проблематику ове две врсте деликата, нарочито за специфичну примену неких општих института у прекршајном праву, али и за подробнију анализу привреднопреступне и прекршајне заштите животне средине у легислатури и нарочито у пракси, ограничено је темом овог рада и биће предмет даљих истраживања аутора.

³⁵ Закон о прекршајима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 101/2005, 116/2008 и 111/2009) предвиђа да се прекршаји могу предвидети одговарајућим прописима од републичког до локалног нивоа.

³⁶ На основу члана 3 Закона о привредним преступима (*"Сл. лист СФРЈ"*, бр. 4/77, 36/77 - *испр.*, 14/85, 10/86 (*пречишћен текс*), 74/87, 57/89 и 3/90 и *"Сл. лист СРЈ"*, бр. 27/92, 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 и 64/2001 и *"Сл. гласник РС"*, бр. 101/2005 - *др. закон*) привредни преступ се може предвидети законом и уредбом.

³⁷ вид. Закон о одговорности правних лица за кривична дела (*"Сл. гласник РС"*, 97/2008); Могућност кривичне одговорности за одређена, законом изричито предвиђена кривична дела предвиђао је и *Кривични законик – ојшћи део* из 1947. године (*"Сл. лист ФНРЈ"*, 106/47) у члану 16. Такође, трагове одговорности правних лица за кривична дела налазимо у могућности изрицања казне конфискације имовине предузећа које припада правном лицу за дела привредне сарадње са окупатором, према члану 10 Закона о кривичним делима против народа и државе (*"Сл. лист ФНРЈ"*, 56/46). више вид. Јолџић, В. 2011, „Еколошко казнено право, специфичан регулатор одговорности“, *Правни живот*, 9/2011, стр. 566.

Тако је данас у Србији на снази приближно 83 прописа који предвиђају прекршајну одговорност за кршење одредаба којима се директно или индиректно штити животна средина. У погледу привреднопреступне заштите животне средине у правном систему Србије данас важи приближно 31 пропис који предвиђа барем један привредни преступ у области заштите животне средине.³⁸

Уз изнете податке о оквирном броју прописа којима се предвиђају прекршаји и привредни преступи у српском праву заштите животне средине, прећи ћемо на излагање о кривичним делима која српски законодавац предвиђа у области заштите животне средине.

3.2. Кривичноправна заштита животне средине

Од најранијих српских закона у области кривичног права (иако на посредан начин) постојала је кривичноправна заштита одређених добара која данас улазе у састав онога што називамо животном средином.³⁹ У нашем кривичном праву до издвајања посебног кривичног дела којим се пружа заштита животној средини као таквој долази 1977. године ступањем на снагу Кривичног закона Социјалистичке Републике Србије.⁴⁰

Непосредно пред доношење овог прописа у нашој теорији можемо пронаћи констатације да су након усвајања Устава из 1974. године, који изричито утврђује право на здраву природну средину, тиме створене могућности кривичноправног регулисања, да постоји потреба прописивања посебних инкриминација којима би се пружила кривичноправна заштита животној средини.⁴¹

³⁸ Имајући у виду слојевитост и хетерогеност прекршајне и привреднопреступне материје, као и могућу недоследност у класификацији прописа од стране базе података, и уз нашу најбрижнију пажњу у истраживању, изражавамо одређену резерву у погледу егзактности података добијених анализом електронске правне базе *Paragraf Lex* на дан 30.11.2011. године.

³⁹ Још 1860. године *Казнијелни законик за Књажевство Србију* је у оквиру главе (XXXIV) којом је пружана заштита *сијурносџи живојџа и здравља људи и домаћих живојџиња, и чистојџи* предвиђао неколико кривичних дела које назива *исџујџима*, којима се штити животна средина; преузето из Стојановић, З. 1995, „Кривично-правна заштита животне средине – неки аспекти законодавног регулисања“, *Правни живојџ*, 9/1995, стр. 291.

⁴⁰ Ступио на снагу 1. јула 1977. године да би се касније нешто измењеног наслова као Кривични закон Републике Србије (*"Сл. гласник СРС"*, бр. 26/77, 28/77 - *исџр.*, 43/77 - *исџр.*, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и *"Сл. гласник РС"*, бр. 16/90, 26/91 - *одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 - одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002 - исџр.*, 80/2002 - *др. закон, 39/2003 и 67/2003*) примењивао све до ступања на снагу важећег Кривичног законика, 1. јануара 2006.

⁴¹ Ђорђевић, М. 1974, „Кривичноправна заштита човекове средине“, *Архив за џравне и друшџивене науке*, 2/1974, стр. 243. Аутор у цитираном раду предлаже да се у случају из-

У глави XIV која је носила наслов *Кривична дела њрошив здравља људи и човекове средине*, животна средина се појављује као део групног објекта заштите уз здравље људи као примарни објект заштите. У том смислу, било је оправдано поставити питање да ли се инкриминацијом из члана 133 Кривичног закона штитила животна средина као таква или се заштита пружала праву човека на животну средину односно животној средини у смислу функције коју има пре свега за човека и друге који имају право да у њој уживају. Данас ово питање није више спорно захваљујући Кривичном Законику који се јасно одређује према њему. Независно од свих проблема, сматрамо исправним став да животна средина заслужује место које јој припада у важећем основном српском кривичном законодавству у ком представља самосталан и примарни групни објект заштите.⁴²

Наиме, у ранијем кривичном законодавству примарна и општа заштита животне средине била је обезбеђена чланом 133 Кривичног закона Србије. Усвајањем важећег Кривичног законика учињена је систематизација постојећих инкриминација, од којих су неке, у садашњу главу XXIV, прешле из других глава посебног дела, а неке и из споредног кривичног законодавства. Тако животну средину као примарни групни објект заштите у Кривичном законнику има укупно 18 кривичних дела.⁴³ Чини се оправданом констатација да се оваквим приступом, који је данас уопште карактеристичан за српско кривично право уводе (без)бројне инкриминације које надаље слабе кривичноправну реакцију. И поред тога, имајући у виду и иначе ограничене могућности кривичног права (нарочито у области заштите животне средине), увођење ових кривичних дела систематизованих у посебну главу ипак има своје криминално-политичко оправдање.⁴⁴ Осим у Кривичном законнику кривична дела из области заштите животне средине срећемо у још 6 српских закона.⁴⁵

рицања условне осуде осуђеном лицу наметну обавезе да учини шта позитивно за заштиту, побољшање или спречавање даље повреде животне средине. За разлику од овог предлога који је своје отелотворење доживео у потоњем законодавству, предлог учињен у истом раду (стр. 246) да се новчани износи наплаћени у кривичним поступцима за заштиту животне средине уплате у корист фондова из којих би ес та средства улагала у унапређење животне средине, до данас није наишао на симпатије српског кривичног законодавца.

⁴² Стојановић, З, Перић О. 2009, *Кривично ђраво – ђосебни део*, стр. 210.

⁴³ ван XXIV главе Кривичног законика (оправдано) су остала поједина кривична дела којима се такође барем на индиректан начин или под одређеним околностима случаја пружа заштита животној средини; вид. чл. 258 и у вези са њим и 259, 278 и 282 и у вези са њима 288 Кривичног Законика.

⁴⁴ Стојановић, З. 2005, „Карактеристике предлога Кривичног законика Србије“, *Бранич*, бр. 1-2, стр. 19

⁴⁵ чл. 78 Закона о средствима за заштиту биља (*"Сл. Ђласник РС"*, бр. 41/2009), чл. 154 Закона о ветеринарству (*"Сл. Ђласник РС"*, бр. 91/2005 и 30/2010); чл. 95 Закона о здрављу биља (*"Сл. Ђласник РС"*, бр. 41/2009); чл. 209 и 210 Закона о здрављу биља (*"Сл. Ђласник РС"*, бр. 41/2009); чл. 194 Закона о поморској пловидби (*"Сл. Ђласник РС"*, бр. 87/2011); чл. 45 Закона о

У време када у наше кривично право још није била уведена инкриминација, запажамо један интересантан, сада већ искуствено проверен, став у нашој теорији. Тако Ђорђевић истиче да међу свим мерама заштите животне средине кривичноправне *нису и не моћу да буду међу најзначајнијима*, али да су нужне⁴⁶ и да могу имати значајан допринос у овој области. После готово четири деценије од увођења инкриминација којима се штити животна средина остаје питање значаја и могућности кривичноправне реакције у овој области.

3.3. Инкриминације у српском кривичном праву

Део одговора на ово питање настојали смо пронаћи управо кроз истраживање судске праксе судова на подручју Новог Сада од увођења инкриминације којом се штити животна средина до данас. У референтном периоду уз неколицину измена инкриминације дошло је и до промене самог кривичног закона. Тако је од 1977. до 2006. године кривичноправна заштита животне средине примарно гарантована практично само чланом 133 раније важећег Кривичног закона.⁴⁷

Подсећамо да је српски кривични законодавац покушао да прошири поље примене ове инкриминације још 1994. године, одустајући од захтева да у основном облику за постојање овог кривичног дела захтева и последицу изазивања конкретне *ојасносѝи ѝо живојѝ или здравље људи или унишѝтење*

генетички модификованим организмима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 41/2009). Уз резерве изнете у фусноти 37, сматрамо да је поље грешке код истраживања кривичних дела у споредном српском кривичном законодавству умањено тиме што кривично дело може бити прописано само законом, што је само истраживање учинило лакшим, а резултате прецизнијим; подаци добијени анализом електронске правне базе *Paragraf Lex* на дан 30.11.2011. године.

⁴⁶ у време када заштита животне средине још увек није била експлицитно заштићена као примарни објект заштите у кривичном праву; преузето из Ђорђевић, М. 1974, *op.cit.*, стр. 247; Др Мирослав Ђорђевић, српској науци кривичног права дао је велики допринос припремивши седамдесетих година, до данас једини озбиљан и у дидактичком погледу код нас непревазиђен практикум за кривично материјално право. Познат нам је и случај преузимања великог дела овог практикума од стране групе аутора у Словенији без навођења ауторства или барем кратке захвалнице.

⁴⁷ Корисно је, нарочито за потребе даљих емпиријских истраживања, која би обухватила другу територију, имати у виду да је од доношења Кривичног закона Републике Србије (1977) па до исти обим заштите добара гарантован са два суседна члана – 133 (*Загађивање ваздуха и воде*) и 134 (*Загађивање земљишта*). Да би након брисања члана 134 његова садржина била пренета у члан 133. Тешке облике предвиђао је члан 135 (*Тешка дела ѝројѝив здравља људи*) – интересантно је да у наслову овај члан не садржи и *човекову средину*, као што је то случај код наслова главе, иако од тешких повреда штити и добра заштићена члановима 133 и 134. Веома сличну инкриминацију садржао и Кривични закон САПВ у члану 85 (уз напомену да се односио само на загађивање земљишта), који је имајући у виду територијалну ограниченост истраживања такође узет у обзир.

живојшњској и биљној свејта већих размера⁴⁸. Из оваквог поступка можемо наслутити мотив законодавца да подстакне (ширу) примену ове инкриминације. Са одређене временске дистанце чини се да овај циљ није остварен у довољној мери, док је са друге стране ширење граница кривичног права у овој области свакако дало допринос његовој даљој хипертрофији.

Готово целокупан садржај раније инкриминације, уз одређене измене и допуне на које ћемо указати, преузео је Кривични законик, раздвајајући ово кривично дело на три посебна које предвиђа у члановима од 260 до 262. Осим ова три кривична дела, сматрамо да се и у наредна два члана (263 и 264) Кривичног законика гарантује општа кривична заштита животне средине. У нашем истраживању смо тако за предмет узели ових пет кривичних дела из важећег Кривичног законика, на чијој ћемо се краткој анализи задржати.⁴⁹

Сматрамо да би у овом раду било оптерећујуће и непотребно даље анализирати саме наведене инкриминације, чији прилично детаљан приказ је учињен у значајном броју радова који се баве односном проблематиком, те ћемо у два наредна поглавља учинити само парцијалан и легитимичан осврт на неке елементе ових кривичних дела који су од већег значаја за предмет овог рада.⁵⁰

3.4. Кривичнојравна реакција у зашћијији живојшне средине

3.4.1. Прејлед резулћаша неких ранијих исћраживања еколошкој криминалићеша

Иако ставове да је кривичноправна реакција у области животне средине ретка и слаба сусрећемо у нашој теорији готово од времена од када су код нас уведене инкриминације којима се пружа заштита овим добри-

⁴⁸ Како закључује *Сћојановић*, до тада се за постојање основног облика овог кривичног дела захтевало да је дошло безмало до еколошке катастрофе; вид. Стојановић, З. 1995, *op.cit.*, стр. 297.

⁴⁹ Преостала кривична дела у XXIV глави Кривичног законика штите животну средину у ширем смислу те од појединих облика напада на одређена добра чиме се индиректно наноси и штета животној средини, нису предмет анализе у овом раду. Неопходно је напоменути да у истраживању судске праксе судова у Новом Саду у референтном периоду, као и користећи резултате неких раније публикованих истраживања, у броју кривичних предмета предмета бројчано најзначајније место заузимају кривична дела *шумска крађа* (чл. 275) *незаконий лов* (чл. 276) и *незаконий риболов* (чл. 277); о стању еколошког криминалитета у периоду 1981-1988. на територији СФРЈ вид. Јолчић, В. 1994, *Еколошки криминалићеша*, докторска дисертација.

⁵⁰ За детаљну анализу предметних кривичних дела вид. Стојановић, З, *Перић О.* 2009, *Кривично јраво – јосебни део*, стр. 210-219; Стојановић, З. 2007, *Коменћар Кривичној законика*, стр. 598-626; Дракић, Д. 2009а, „Кривично право и животна средина“, *Основе јрава живојшне средине*, редактор проф. др Душан Николић, стр.136-145; Дракић, Д. 2009б, „Кривично дело загађења животне средине“, *Зборник радова Правној факулћеша у Новом Саду*, 2/2009, стр. 219-229. Такође у погледу истрпне анализе инкриминације из члана 133 ранијег Кривичног закона вид. Стојановић, З. 1995, *op.cit.*, стр. 291-301.

ма⁵¹, приказаћемо одређене сумарне податке до којих смо дошли у оквиру казнене политике наших судова. Пре него што пређемо на излагање резултата истраживања које смо спровели у циљу провере нашег полазног става о недостатку адекватног броја правноснажно окончаних (чак и покренутих) кривичних предмета у области заштите животне средине пред судовима на територији Новог Сада, покушаћемо да кроз резултате неких ранијих истраживања делимично укажемо на стање кривичноправне реакције на еколошки криминалитет у Србији.

Анализом једног случаја из праксе⁵² с почетка осамдесетих година у време када је Шабац, где је предметни кривични поступак вођен, био један од градова са најразвијенијом хемијском индустријом, појашњавају се (истина само) неки од разлога одсуства адекватне кривичноправне реакције на дела против животне средине. У конкретном случају концентрација отровних гасова у ваздуху у просеку била је од 2 до 5 пута, а у екстремним случајевима и преко 10 пута већа од дозвољене. Забележене су последице по биљни и животињски свет у виду пропасти веће количине засада и угињућа животиња које су користиле затровану воду и храну на парцелама на удаљености и до 10 километара од загађивача. Регистрован је пораст броја случајева деце са проблемима дисајних путева, а број карцинома дисајних путева повећао се три пута у односу на стање почетком седамдесетих година. Осим фабрика у комплексу хемијске индустрије, у граду и околини није било других загађивача који би у ваздух могли емитовати исте супстанце, чиме је барем у чисто објективном (некривичноправном) смислу решен проблем узрочне везе. Наведене последице настале су садејством емисија из различитих производних погона, пропуштањем одговорних лица у свакој од фабрика да предузму одговарајуће мере заштите. Управо на овој чињеници, заснивала се одбрана сваког од оптужених директора, који су тврдили да њихова фабрика није озбиљан загађивач и да није проузроковала последицу, већ да то чине друге фабрике и произвођачи. Након доношења осуђујуће пресуде у односу на четири директора Фабрика иста је укинута од стране другостепеног суда, након чега је овлашћени тужилац

⁵¹ Тако *Чејовић* истиче да су ова „кривична дела вршена често, а до покретања кривичног поступка и изрицања кривичних санкција долазило се заиста ретко; *Чејовић*, Б. 1982, „Кривична дела против човекове средине“, *Правни живот*, 2/1982, стр. 197; *Ситојановић* указује да се „проблеми јављају више на плану примене, него на плану регулисања“; *Стојановић*, З. 1995, *op.cit.*, стр. 300; *Шкулић* констатује да иако „је јасно уочљиво да у пракси постоји читав низ случајева тешких загађивања животне средине, кривичноправна реакција је скоро занемарљива“ напомињући да се са сличним проблемима сусрећу и многим развијенијим државама; *Шкулић*, М. 2001, *op.cit.*, стр. 262.

⁵² Предмет Општинског суда Шабац К-239/82; више података у вези са овим случајем вид. *Југовић*, Л. 1989, *Кривично правни аспекти заштите човекове средине*, магистарски рад, стр. 60-64.

одустао од оптужбе без довољно јасних правних разлога.⁵³ Ситуација са којом се сусрео истраживач изложеног случаја веома подсећа на стање о коме ћемо говорити у следећем поглављу.⁵⁴

Бројеви се не разликују много ни у једном, нешто касније спроведеном, истраживању које се односи на сличан период.⁵⁵ Анализирајући праксу поступања судова на подручју некадашње СФРЈ уз издвајање података за територију Србије у периоду 1981 – 1988. године, за све облике кривичног дела загађивање животне средине основано се може закључити да кривичноправна заштита животне средине није заживела онако како је то законодавац замислио.⁵⁶ У периоду од осам година на територији Србије пријављено је 407 особа, да би их само 118 било оптужено, а 59 осуђено.⁵⁷ О неефикасности кривичноправне реакције у погледу заштите животне средине сведочи да је око 30% пријављених оптужено, а само 12% осуђено. И поред изузетно благе казнене политике, која се у значајном броју случајева огледала у условном осуђењу и новчаним казнама (и поред могућности изрицања казне затвора) око 30% осуђених је ослобођено казне.⁵⁸

Надовезујући се на ово истраживање из осамдесетих година, овде истичемо да је у истом периоду Нови Сад имао неколико изузетно развијених индустријских постројења, за која је тешко веровати да нису загађивала животну средину изнад дозвољених вредности. Аутор раније поменутог истраживања констатује да се на подручју Бора, Панчева и Шапца током његовог посматрања (у периоду од осам година) не појављује чак нити једна пријава за ово кривично дело⁵⁹. Имајући у виду значај загађивача у поменутиим градови-

⁵³ Југовић, Л. 1989, *op.cit.*, стр. 63-64; „Правни разлози за одустанак нису дати, потпуно су нејасни и не могу се докучити из списка кривичног предмета“, *ibid.* стр. 154.

⁵⁴ Југовић истиче да се у свом истраживању 1989. године обраћао већем броју судова на територији бивше СФРЈ, које је одабрао према концентрацији потенцијалних загађивача, и подацима из дневне штампе о загађивањима. Надлежни судови у Чачку, Славонском Броду, Никшићу и Цељу су обавестили аутора да код њих нема евидентираних случајева кривичног гоњења за кривично дело загађивања животне средине. Од судова у Крању, Зеници, Косовској Митровици, Краљеву, Бору и Нишу аутор није успео добити тражене податке, те закључује да ни пред овим судовима нису вођени слични поступци; *ibid.* стр. 155.

⁵⁵ Јолџић, В. 1994, *Еколошки криминалистеи*, докторска дисертација; у погледу броја пријава, оптужења односно осуда за кривично дело загађивање животне средине в. нарочито стр. 219-238.

⁵⁶ *ibid.* стр. 224.

⁵⁷ Овај број се не чини малим у односу на касније статистичке податке и резултате до којих смо дошли у нашем истраживању. Ипак ваљало би овде подсетити да је тадашња инкриминација члана 133 обухватала изузетно широк круг радњи извршења овог дела, као и више квалификованих облика те и умишљајно и нехатно извршена дела. Осим тога, подсетимо да су изнети бројеви збирни резултати за укупно осам посматраних година; *ibid.* стр. 219.

⁵⁸ *ibid.* стр. 227.

⁵⁹ Јолџић, В. 1994, *op.cit.*, стр. 225.

ма, остаје потпуно нејасан (не тако мали) укупан број случајева које аутор истраживања износи, питајући се где су се ти случајеви догодили.

Истраживање које смо спровели односи се на праксу судова на подручју Новог Сада за исто кривично дело и обухватајући период од 1977. године, у односу на ширу територију Новог Сада преклапа се и потпуно обухвата у себи резултате претходно изнетог истраживања. Међутим, уз напомену да нисмо успели да дођемо до података у односу на број пријављених кривичних дела, веома је интересантно да је током целог периода важења ранијег Кривичног закона Србије⁶⁰, у новосадском суду није правоснажно окончан ни један кривични поступак поводом кривичног дела загађивање животне средине.

3.4.2. *О једном покушају кривичноправне реакције на загађивање животне средине пред новосадским судом*⁶¹

Пре него што се позабавимо кривичноправном реакцијом за кривична дела која уводи важећи Кривични законик у периоду од његовог ступања на снагу до данас⁶², осврнућемо се на два кривична поступка за дела из члана 133 ранијег Кривичног закона извршена пре ступања важећег Законика на снагу, у којима су правоснажне одлуке донете у време када је ранији закон своје место већ био уступио важећем Кривичном законнику.

У оба ова случаја, поступак је вођен против одговорних лица којима се отуда на терет стављало извршење дела из става 2 члана 133⁶³, односно став 4 у коме се предвиђа нехатни облик дела из става 2. Случајеви се тичу одређених догађаја у вези са два велика новосадска индустријска построје-

⁶⁰ Од 1. јула 1977. до 31. децембра 2005. године.

⁶¹ Истраживање је спроведено у Основном суду у Новом Саду. Обухваћен је период од 1. јула 1977. године, када је ступио на снагу тадашњи Кривични закон који пут уводи инкриминацију загађивања животне средине, до 30. новембра 2011. године када је истраживање приведено крају. У складу са раније изнетом поделом на кривична дела којима се штити животна средина у ужем и ширем смислу, истраживањем смо обухватили прву групу, у којој се до ступања важећег Кривичног законика налазило само кривично дело из члана 133 (односно 134) ранијег Кривичног закона Србије (али и 85 КЗ САПВ), а након тога кривична дела из чланова 260-264 важећег Кривичног законика; в. *supra* напомене у поглављу 3.3 овог рада; Ова кривична дела могла би се назвати и еколошким кривичним делима у најужем смислу; тако Јолџић, В. 1994, *op.cit.* стр. 211.

⁶² Кривични законик Републике Србије ступио је на снагу 1. јануара 2006. године.

⁶³ Став 2 члана 133 Кривичног закона Србије гласио је: „*Одговорно лице које кршењем прописана о заштити, чувању и унапређењу животне средине пројекти да постави уређаје за пречишћавање или дојуси изградњу, стварање у погон или коришћење постројења која загађују животну средину или на други начин пројекти да предузме мере за сирењавање или онемогућавање загађивања животне средине и тиме доведе до загађивања ваздуха, воде или земљишта казниће се затвором од 3 месеца до 3 године*“

ња, која према природи делатности представљају потенцијалне загађиваче великих размера.

У једном од ових кривичних поступака радња извршења кривичног дела која се оптуженом стављала на терет састојала се у *сипавању у њотон њосиројења које заћађује живојину средину*, а да се претходно није уверио да ли постоји опасност од загађења. Како се радња овог кривичног дела састоји у чињењу – *сипавању у њотон* – нужан претходни услов за заснивање кривице учиниоца је чињеница да је знао да таквом радњом може довести до *заћађења живојине средине*, па тек онда да ли је наступила и законом предвиђена последица – *да је дошло до заћађивања ваздуха, воде или земљишћа*. Управо из разлога релативне сложености ове инкриминације, у конкретном случају појавио се проблем доказивања узрочне везе, односно постојања дужности и могућности свести код учиниоца да својом радњом може проузроковати *заћађење живојине средине*. У овом предмету оптужба је одбијена након што је јавни тужилац услед недостатка доказа одустао од даљег кривичног прогона.⁶⁴

Други поступак, у коме је заправо донета једина осуђујућа првостепена пресуда за кривично дело загађивања животне средине, у средиште пажње ставља хемијску индустрију и одговорно лице коме се на терет ставља умишљајни облик дела из члана 133 став 2 КЗРС. У овом предмету првостепени суд је донео осуђујућу пресуду изричући условну осуду и утврдио казну затвора од четири месеца у времену проверавања од једне године. Основано истичући у жалби читав низ недостатака пресуде, бранилац окривљеног указао је на неке од проблема за које сматрамо да би се могли сусрести и у другим сличим кривичним предметима код нас⁶⁵, на основу чега другогостепени суд укида пресуду и предмет враћа на поновно одлучивање. У поновљеном поступку, на главном претресу констатовано је да је у конкретном случају наступила апсолутна застарелост кривичног гоњења, те је суд у овом предмету одбио оптужбу.⁶⁶

⁶⁴ У овом предмету К 321/04 оптужни предлог се односио на кривично дело из члана 133 став 4 у вези става 2 Кривичног закона Републике Србије.

⁶⁵ Уз значајан број недостатака који су последица немарности и непрецизности у раду на овом предмету, на шта је сигурно утицао и недостатак судске праксе, на коју се и у материјалном и у процесном смислу наши судови у ослањају великој мери, и у овом поступку суд је очигледно имао проблем са утврђивањем узрочне везе, па самим тим и кривице учиниоца, у погледу које се суд у пресуди уопште не изјашњава (!?) што је од одређеног значаја, имајући у виду да ово дело познаје и нехатни облик, мада се у погледу казне разликују само у непостојању посебног минимума за нехатни облик, што минималну казну умањује за два месеца.

⁶⁶ Предмет К 1820/03 односно касније К 1361/2007 пред Општинским судом у Новом Саду.

На овај начин окончан је предмет у досадашњој пракси новосадског суда који је, уз све мањкавости поступка крунисане сакривањем учиниоца у магли апсолутне застарелости, једини претендовао да буде први случај успостављања кривичноправне одговорности за загађивање животне средине пред судом у Новом Саду.⁶⁷

3.4.3. *Посиујање судова њо инкриминацијама важећег Кривичног законика*

У важећем Кривичном законнику животна средина као примарни објект заштите заштићена је еколошким кривичним делима у најужем смислу, под којима подразумевамо *Загађење живојне средине*⁶⁸ (чл. 260), *Непредузимање мера заштитне живојне средине* (чл. 261), *Проштивљива изградња и сивањање у њој објекта и њој стројења која загађују живојну средину* (чл. 262), *Ошћењење објекта и уређаја за заштитну живојне средине* (чл. 263) и *Ошћењење живојне средине* (чл. 264). Истраживање смо, у складу са управо изнетим ограничењем спровели и у наредном периоду од ступања важећег Кривичног законика на правну снагу до данас.

Ослањајући се на податке Републичког завода за статистику⁶⁹ у референтном периоду од 2006. до 2010. године на територији целе Републике Србије, истичући податке везане за територију Војводине (у даљем тексту: (В))⁷⁰, број случајева осуђујућих пресуда за еколошка кривична дела у најужем смислу наставља праксу ранијег закона. Осим самог броја осуђујућих

⁶⁷ У току рада на овом чланку и нашег истраживања пред судом у Новом Саду у фази главног претреса у првостепеном поступку се налази предмет поводом кривичног дела из члана 260 став 3 КЗРС који до закључења рада није окончан. Предмет тог кривичног поступка је случај помора великог броја полских животиња у једном месту у околини Новог Сада. Надамо се да ћемо у неком од наредних чланака, посвећених раду на истом пројекту, имати могућност да учинимо осврт на прву правноснажну пресуду новосадског суда за загађивање животне средине.

⁶⁸ Интересантно је приметити разлику у називу члана у односу на члан 133 раније важећег Кривичног закона, који је садржао *загађивање* као несвршен глаголски облик, што није било у складу са бићем тог дела којим је и раније била предвиђена последица *загађења* (ко...*загади* ваздух, воду или земљиште...); Сматрамо да је термиолошко прецизирање наслова овог кривичног дела учињено на адекватан начин Кривичним закоником, што је кривичном праву често потребно и увек добродошло.

⁶⁹ Доступне на интернет сајту <http://webzrs.stat.gov.rs> [на дан 30.11.2011.] Напомињемо да се доступне статистике односе на осуђена лица, што значи да се у исказаним бројевима који представљају кривичне поступке правноснажно окочане осуђујућом пресудом може „сакрити“ и одређени број кривичних дела извршених у периоду важења ранијег кривичног закона (као што је то био случај са два случаја описана у претходном поглављу).

⁷⁰ Аналитика Републичког завода за статистику Србије у доступним подацима омогућила је увид у стање на територији Војводине, што овде истичемо оако бисмо на тај начин територијално приближили статистички узорак истраживања које смо спровели у новосадском суду и резултате учинили упоредивим у већој мери.

пресуда, наводимо и податке о изреченим санкцијама, указујући на казнену политику наших судова у овој области.

У 2006. години за кривично дело из члана 260 осуђено је једно лице (В), коме је изречена условна осуда, док су за кривично дело из члана 261 осуђена два лица – једно на казну затвора (В), док је другом изречена условна осуда.⁷¹

У статистици за наредну, 2007. годину забележене су три осуђујуће одлуке за кривично дело из члана 261, од којих је у једном случају изречена новчана казна, а у два случаја условна осуда.⁷²

Следећа 2008. година, доноси нешто већи број осуђујућих одлука. Тако је у овој години за кривично дело из члана 260 осуђено укупно троје лица, док су за кривично дело из члана 261 донете две осуђујуће пресуде као и за дело из члана 264. Само у једном случају одговорности за кршење члана 264 изречена је казна затвора, док су у осталим случајевима изречене условне осуде.⁷³

Пракса поступања се у 2009. години враћа на ранији тренд, па је тако за кривично дело из члана 260 једном лицу изречена условна осуда, док су два лица осуђена за кривично дело из члана 264, од чега је у једном случају такође изречена условна осуда а у другом казна затвора (В).⁷⁴

У статистички последње анализираној, 2010. години, појављује се један случај кривичног дела из члана 261, санкционисан условном осудом (В), као и, у посматраном периоду једини, случај кривичног дела из члана 262, за који је изречена казна затвора. Такође, у истој години забележена су и два случаја кривичног дела из члана 264 КЗ, од којих је једном лицу изречена казна затвора, а другом условна осуда (В).⁷⁵

Укупан број лица осуђених за било које од посматраних кривичних дела у референтном периоду (2006–2009) је 20, од чега за кривично дело из члана 260 *Зајашење животиње средине* укупно 5 лица (једно на територији Војводине), за кривично дело из члана 261 *Нејредузимање мера заштите животиње средине* укупно 8 лица (од чега два лица у Војводини), а за кривично дело из члана 262 *Противправна израда и сављање у њон обје-*

⁷¹ Подаци преузети из електронске верзије *Екобилтена*, званичне публикације Завода за статистику Србије; доступно на <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/08/29/ЕкоБилтен2006.pdf>, стр. 125 [на дан 30.11.2011.]

⁷² доступно на: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/08/32/ЕкоБилтен2008.pdf>, стр. 68 [на дан 30.11.2011.]

⁷³ *ibid*, стр. 119.

⁷⁴ доступно на: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/25/17/ЕкоБилтен2009br527.pdf>, стр. 69 [на дан 30.11.2011.]

⁷⁵ доступно на: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/52/89/ЕКОБИЛТЕН-2010.pdf>, стр. 92 [на дан 30.11.2011.]

каџа и њосџројења која заџађују живоџну средину само једно лице. За кривично дело *Ошџећење објекџа и уређаја за зашџиџу живоџне средине* из члана 263 у референтном периоду статистички нису забележене осуђујуће одлуке, док је за кривично дело из члана 264 *Ошџећење живоџне средине* осуђено укупно 6 лица, од чега 2 на територији Војводине.

Чињеница да се поводом наведених инкриминација у нас веома ретко воде, а још ређе правноснажно окончавају кривични поступци сведочи о неадекватности кривичноправне реакције на еколошки криминалитет али свакако и о недораслости свести о могућностима и значају кривичног прогона за дела којима се угрожава или повређује животна средина. Неспорна је потреба да се област животне средине заштити и кривичним правом, али остаје питање на који начин то учинити, а да при том кривичноправну реакцију, која по себи има ограничене могућности у овој области, не учинимо још мање ефикасном.⁷⁶ Осим дубљих последица по даљу хипертрофију која у области заштите животне средине води неефикасном кривичном праву које није у стању да врши своје основне функције, недостатак судске праксе повратно увећава проблеме у примени инкриминација које у себи садрже непрецизне и широко формулисане генералне клаузуле. Уз граничне вредности дозвољеног загађивања у управноправним прописима управо је недостајућа судска пракса та која би требала да искристалише садржај појмова као што су „у већој мери или на ширем њросџору“, „унишџење или ошџећење биљноџ или живоџињкоџ свеџа великих размера“, „дуже време“ или „велики џрошкови“.

4. Завршна разматрања

Нови облици криминалитета који су се јавили у другој половини XX века захтевали су у неким областима увођење посебних глава кривичних дела (кривична дела против интелектуалне својине, против безбедности рачунарских података, тако и кривична дела против животне средине и др).

И летимичним погледом на стање у упоредном праву, али и кроз ставове у теорији који посредно указују на релевантне националне прописе уочава се да је регулатива којом се предвиђају услови за кривичну одговорност због загађивања животне средине веома динамична и подложна честим реформама.⁷⁷ Ово свакако говори у прилог да постоје одређени проблеми у овој области и да законодавци настоје да се ускладе са потре-

⁷⁶ Стојановић, З. 2005, *op.cit.*, стр. 9.

⁷⁷ више о моделима регулесања кривичноправне одговорности у домену заштите животне средине као и њеном карактеру у погледу везаности за управно право вид. Стојановић, З. 1995, *op.cit.*, стр. 292.

бама друштва и пруже одговарајућу заштиту животної средини у кривичном праву.⁷⁸

Запажа се да аутори загађивање животне средине повезују са нивоом развијености привреде, а нарочито са убрзаним развојем и сваковрсним напретком, што је свакако веома значајна и у високој мери незаобилазна корелација. Са друге стране, не треба губити из вида да управо тај, релативно висок, ниво развијености технике и технологије модерног друштва представља значајан (пред)услов могућности утврђивања степена загађивања животне средине. Засигурно да је животна средина данас угроженија него пре само пола века, но вишеструко увећане могућности за утврђивање и контролу загађености нашег окружења свакако увећавају озбиљност проблема у коме се налазимо.

Иако је недораслост свести о потреби заштите животне средине у нашем друштву несумњива, ова појава је свакако прилично узрокована и нашим заостатком у економском развоју те консеквентно суноврату вредности у српском друштву. Подстицаји да унапредимо нашу еколошку свест долазе управо са међународног нивоа (пре свега из Европске уније у виду услова за приступање) као израз универзалних настојања за унапређењем квалитета живота човека. Управо је међународна заједница та у чију се кривицу у значајној мери може приписати одговорност за ниво (не)развијености наше привреде, застале негде пред сам крај прошлог века.

Надовезујући се на државе које бисмо могли сматрати одговорним за уништење српске привреде и заустављање друштвеноекономског развоја у целини, можемо констатовати да се слични проблеми у домену кривичноправне заштите животне средине јављају и у економски далеко развијенијим земљама. Тако у Немачкој, која је једна од најдоследнијих држава у супротстављању еколошком криминалитету, још осамдесетих година уочавамо недостатак спремности надлежних органа да поднесу пријаве и иницирају покретање кривичних поступака против загађивача.⁷⁹ Видимо да ни државе које имају веома ефикасне правне системе и у којима је реакција на криминалитет у многоме снажнија и бржа него у нас, нису у потпуности и на најадекватнији начин успеле да уклопе заштиту животне средине у оквире кривичног права.⁸⁰

Осим наведених, већим делом ванкривичних, разлога који сматрамо да узрокују неадекватну друштвену (па и кривичноправну) реакцију на криминалитет којим се угрожава животна средина, односно одређени ње-

⁷⁸ *ibid*

⁷⁹ Stumper, A. 1985, „Die Rolle der Polizei bei der Bewältigung ökologischer Probleme“, *Die Polizei*, No. 12, p. 366-370; преузето из: Шкулић, М. 2001, *op.cit.*, стр. 262.

⁸⁰ Шкулић, М. 2001, *op.cit.*, стр. 262.

ни медијуми, свакако да постоји и читав низ разлога у самом кривичном праву који отежавају значајнију примену ових инкриминација у пракси. Јасно је да се већи проблем у пружању кривичноправне заштите животної средини налази у (не)примени законом предвиђених кривичних дела, него у самој законској регулативи.⁸¹ Неефикасности кривичног права у овој области сигурно доприносе и проблеми на плану каузалитета (нарочито код синергизма и кумулације више загађивача) па самим тим и на плану кривице и доказивања.⁸²

Иако је то генерална карактеристика кривичног права, његова фрагментарност и супсидијерност нарочито долази до изражаја у области заштите животне средине. Но, кривично право као *ultima ratio*, осим примене тамо где примарна заштита није дала адекватне резултате, мора бити способно да врши и генерално-превентивну функцију. Да би кривично право могло да оствари било какав, а нарочито задовољавајући учинак у домену генералне превенције, оно мора бити примењивано.⁸³ Какву поруку потенцијалним загађивањима шаље кривично право у коме се инкриминације којима се штити животна средина готово не примењују у пракси?

Свакако да се кривично право ни у ком случају не би требало повући из домена заштите животне средине, али чини се да би требало учинити кораке ка његовом оспособљавању да јасније одвоји кривичноправно релевантно оштећење или угрожавање животне средине од понашања која би ефикасније у свој систем уклопиле неке друге гране права. Требало би афирмисати социјално-етички прекор друштва изражен кроз адекватнију кривичноправну реакцију на понашања којима се повређује или угрожава животна средина. На тај начин оснажила би се функција кривичног права у домену генералне превенције кривичних дела против животне средине.

⁸¹ Стојановић, З. 1995, *op.cit.*, стр. 300.

⁸² *ibid*

⁸³ *ibid*, стр. 301.

*Stefan Samardžić, Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

Some Problems in Response of the Criminal Law to Environmental Crimes⁸⁴

Abstract

It is more than three decades since the Serbian criminal law provides direct protection to the environment. On the other hand, it seems that environment today is most the contaminated ever. From the two previous premises we could expect a large number of the environmental criminal cases, but the pre-researches to this paper lead us to the different conclusion. Could we rely on the criminal law and to which extent in the protection of the environment?

Key words: *environment, criminal law, Novi Sad*

⁸⁴ This paper is a result of the author's work on the project „*Biomedicine, Protection of the environment and Law*“, No. 179079, supported by the Ministry of the education and Science of the Republic of Serbia.